

'N KONKRETE EN STRUKTURELE ORDERINGS- MODEL VIR KERKE IN KERKVERBAND OOR VOLKS- EN TAALGRENSE HEEN

B. Spoelstra
Departement Diakoniologie
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
POTCHEFSTROOM

Abstract

Different and even divergent theological views provide different structural models for ecclesiastical organisation to be applied in a "new" South Africa. In this article it is accepted that unity in faith among congregations (churches) in a cultural diversity does exist. After having considered several basic ideas, the ecclesiastical model of the Reformed Churches in South Africa (GKSA) is analyzed against its 16th century background. This ecclesiastical model took shape within the broader context of the political and cultural reality of the Netherlands during the Reformation. The basic idea underlying this ecclesiastical model accepts that due to a common faith the universal unity in Christ is revealed in the plurality and diversity of congregations. Because of this fundamental unity, ecclesiastical fellowship is also imperative. Applying this basic idea of the Reformation, a model has emerged which stresses the unity resulting from the recognition of the common characteristics of the true church, but also simultaneously provides for different modes and opportunities of ecclesiastical fellowship.

1. PROBLEEM EN DOELWITSTELLING

In 'n nuwe Suid-Afrika kan 'n strukturele ordeningsmodel vir "kerklike eenheid" oor volks- en taalgrense heen uit "ou" en bekende modelle 'n keuse maak of probeer om 'n nuwe model vir die spesifieke "nuwe" situasie te ontwerp. Die hoop op 'n "nuwe" konstitusie en idealistiese verwagting van 'n "versoende" gemeenskap maak vrae oor "kerklike eenheid" binne kerkverband en tussen verskillende kerkgemeenskappe aktueel. In hierdie studie beperk ons ons by "kerke in kerkverband". Ekumeniese skakeling binne Suid-Afrika soos President de Klerk tans beoog en die bekende "kerkverenigingsstrewes" tussen die "drie Afrikaanse kerke" word verbygegaan. Ons doel is om te kyk watter model(le) die GKSA kan beïnvloed en/of die gereformeerde model rigting aandui.

2. INLEIDING

Die probleem van 'n ordeningsmodel vir kerke in kerkverband moet in 'n bepaalde konteks bespreek word.

Die polities-kulturele situasie in Wes-Europa by die vrede van Wesfale in 1648 het vir Suid-Afrika baie te sê. Die keiserlike ryks- en pouslike kerkuniversalisme het opgebreek in onderskeidelik onafhanklike nasionale state en nasionale sowel as kongregasionalistiese kerke. Kerklike "eenheid" of universalisme is in wese eenheid onder een gesagstruktuur.

Die ou Nederlandse Kerkordes vanaf 1571 tot 1619 het kerklike eenheid in kerkregering met behoud van kerklike verskeidenheid daargestel. Dit bied 'n realistiese vertrekpunt vir die soeke na konkrete modelle.

In hierdie artikel word veronderstel dat die suiwer gereformeerde kerkbegrip van Calvyn (vgl. Milner, 1970) wat in die gereformeerde Konfessies van die 16de eeu uitdrukking vind, bekend is (vgl. Nederlandse Geloofsbelijdenis 27-32 en Heidelbergse Kategismus Sondag 21)¹.

Ons verwerp Kuyper se dualisme van die "kerk as instituut" en die "kerk as organisme" (Kuyper, s.j:155 e.v., 215 e.v.; 1909:193 e.v., 210 e.v.). Kuyper se "kerk as instituut" is legalisties en formeel, verwant aan die Reglement van 1816 en sy dualisme berus nie op Bybelse (vgl. Snyman, 1976:35 e.v.), konfessionele (NGB 27-32) en kerkregtelike gronde (vgl. Spoelstra, 1989:2 e.v.) nie. Tog aanvaar Afrikaanse kerklike kringe maklik dat die kerk in wese 'n *instituut* is wat organisatoriese *eenheid* moet uitdruk. Kuyper self (1883) en die Doleansie beklemtoon die outonomie van die plaaslike kerke (gemeentes) en gaan van die veronderstelling uit dat meerdere vergaderings van kerke in kerkverband "afgeleide gesag" uit plaaslike kerke ontvang (Spoelstra, 1967:23 e.v.).

Die kerk is mense in gemeenskap en is nie supra-menslik nie (Van Aarde, 1989:470). Die kerklike eenheid vanuit menslike verskeidenheid is geleë binne die gemeente en tussen gemeentes wat in Christus konfessioneel dieselfde bely. Soos Rome (Balduinus, 1946:899) aanvaar ons die eenheid van die kerk as 'n geloofseenheid. Die eenheid konkretiseer sigbaar op 'n bepaalde plek en in die bepaalde tyd in gemeentes (kerke) waar mense (mans, vroue, kinders) in 'n sigbare gemeenskap saamlewe. Gemeentes

¹ Nederlandse Geloofsbelijdenis voortaan afgekort as NGB en Heidelbergse Katechismus as HK.

moet egter ook saamlewe en saamwerk om die sleutels van die hemelryk te bedien (vgl. Du Plooy, 1982:149 e.v.).

Wat Küng van die wêreld sê, is vir Suid-Afrika baie aktueel, naamlik "the future has already begun ... The highly industrialized nations of Europe and America have spread their knowledge throughout the world, the peoples of Asia and Africa have come to life, the world is becoming one and a single economic unit, a single civilization, perhaps even a single culture is emerging" (Küng, 1976:3). Die monetêre wêreld, sosialisme, kommunisme en ekumenisme roep dominerend om sterk gesentraliseerde modelle en strukture as die enigste aanvaarbare vorm van "eenheid". "The real Church of the present has a future, in ministering to a world for which the future has already begun, although so many problems of the present still remain unsolved" (Küng, 1976:39).

Die drang om die Babelsindroom in alle strukture te verwesenlik (Gen. 11; Open. 13:16;17;18), mag mode wees, maar die sindroom huisves in hom die kiem van matelose verdeeldheid. Voor die 18de eeu het daar teen die Roomse eenheidsindroom protestantse (Luthers en Calvinisties) en anabaptistiese reaksie gekom. Toe die Rasionalisme egter die idee van eenheid met 'n struktuur vereenselwig het, het juis sinodes wat strukturele eenvormigheid wou afdwing, die een minderheid na die ander in isolasie gedrywe en kerklike "verdeeldheid" bevestig. Die "illusionêre superstruktuur" ontnem met sy idee van eenheid "die kerk sy menslikheid" (Van Aarde, 1987:325; vgl. idem 1989).

Die sogenaamde "kerkeberaad" wat in Julie en November 1990 plaasgevind het, mag insiggewend wees. "Kerke" (asof die persone daar *ekklesiai* is!) verteenwoordig waarskynlik plurale groepsidentiteite in een kerkberaad, maar (veral minderhede) sal nooit "one man, one vote"-beslissings as bindend vir hulle "kerke" aanvaar nie. Tog mag sommige aanwesiges die "one man, one vote"-model vir die "nuwe Suid-Afrika" as politieke model voorskryf.

3. BASISIDEES VIR DIE ONTWERP VAN 'N KERKLIKE MODEL

3.1 'n Model vir kerkregering

Die koninkryk (koningskap, koningwees) van Christus vereis 'n kerklike samelewingsmodel wat Christus onvoorwaardelik as Hoof van die kerk erken (NGB 27,31,32). Die Woord dra die hoogste gesag (NGB 7). Die model vir kerkregering moet vir die

bediening van sleutelmag nodig wees om te sorg dat plaaslike kerke die kenmerke van die ware kerk vertoon (NGB 29). Die doel van kerkvergaderings is nie om kerklike eenheid te bring of te demonstreer nie, maar om op die basis van bestaande eenheid mekaar in kerkvergadering te help. Küng (1976:264 e.v.) sê tereg: "The true Church is a believed Church, a Church of believers and for believers; it can only be recognised what it is through faith. ... the local church too - has to ask what it is that makes it legitimate." Die kerklike modelle moet dus daartoe dien dat plaaslike kerk(e) uitgeken kan word as mense met wie en onder wie God werk (Küng, 1976:264 e.v.). "Kerklike eenheid" kan egter verkeerdlik selfs binne kerkverband bloot in strukture en organisasie met 'n sekulêre idee oor wat eenheid is en ter wille van byvoordele gesoek word. Bevrydingsteoloë benut kerkstrukture met hierdie opset.

3.2 Noodsaak vir 'n pragmaties-elastiese model

Die kerk as bestaande uit mense is dinamies, "a happening, a fact, an historical event". Die "essence and form can not be 'separate', alhoewel essensie en vorm nie identies is nie (Küng, 1976:5). Kerk kan "become a prisoner of the image it has made for itself at one particular period in history" (ibid:4). Veral 'n strukturele kerkbegrip skep 'n statiese en rigiede model (ibid:5) terwyl die regte model eerder pragmaties-elasties gebou moet word namate behoeftes en aktiwiteite om dienende strukture roep.

3.3 Strukture behoort nie tot die wese van die kerk nie

Die Nuwe Testament het nie met 'n leer of ideologie oor die kerk begin nie (Küng, 1976:5; Spoelstra, 1986:9 e.v.). Behalwe die gegewens oor die universele liggaam van Christus en hoe daar ampte gegee is om Christus in die plaaslike gemeentes te bedien, bevat die Nuwe Testament min inligting oor kerklike strukture. Verskillende modelle is moontlik. Strukture behoort volgens die Skrif egter nie tot die wese van die kerk soos by die verenigings- en sekulêre reg nie. Die soeke na 'n geskikte kerklike model is dus aan die kerkgeskiedenis bekend (vgl. Küng, 1976:14). 'n "Nuwe" model is egter nie noodwendig beter omdat dit anders is nie soos wat die ewolusionisme sou wou laat glo nie.

3.4 Verskeidenheid sluit eenvormigheid uit

Die Rooms-Katolieke teoloog, Hans Küng en die gereformeerde, Abraham Kuyper, beklemtoon feitlik in dieselfde woorde dat juis die realiteit van veelheid van kerke en verskeidenheid in taal, geskiedenis, gewoonte, tradisie, wyse van lewe en denke, persoonlike opset en struktuur dit nodig maak om oor "eenheid" te praat (Küng, 1976:274; Jonker, 1989:17 e.v.; Kuyper, 1904:233; 1909:238). Küng beroep hom op die Skrif vir die legitieme bestaan van hierdie verskeidenheid "and no one has the right to take this from them" (1976:274). Hy sê: "In the New Testament Christ's Church is not seen as a centralized egalitarian or totalitarian monolith. The joyless constricting uniformity of a standardized institution or a standard type is foreign to it" (ibid:275). Kuyper praat selfs van die vloek van "eenvormigheid" (Jonker, 1989:15). Vlijm sê (1981:55) dat die kerk katoliek is deur altyd meer katoliek te word. Die eenheid (katolisiteit) vereis dus nie een vorm nie - eenvormigheid vernietig selfs katolisiteit. Wanneer gegewe en natuurlike verskille soos etnisiteit deur uniformiteit vervang word, word die kerk steriel soos tot 'n groot mate met Rome en sy Latynse kerktal gekeur het. Uniformiteit veroorsaak 'n statiese vorm en lei tot stagnasie. Pluraliteit is nie 'n staat of staties nie, maar spanning en beweging. Die kerk kan nie sonder pluraliteit bestaan nie (vgl. Vlijm, 1981:,63-68).

'n Goeie kerklike model moet met hierdie diverse sosiologiese werklikheid terdeë rekening hou (Jonker, 1989:19,21). Nie die verskeidenheid van kerke nie, maar "hostile confrontation", konflik, die aanval op en twis met mekaar, stel wesentlike verskeurdheid daar (Jonker, 1989:15, Kuyper, 1909:231 vgl. Küng, 1976:275-276). Die probleem is om "verskeidenheid te handhaaf sonder om mekaar los te laat" (Jonker, 1989:21). Kuyper het al opgemerk dat die Konfessie en Kategismus wat in Europa gebore is nie gelowiges van 'n ander "ras" net so sou aanspreek nie (Jonker, 1989:18 e.v.; Kuyper, 1909:909-233). My ervaring op kerkvergaderings van die GKSA is dat die gelowiges uit Derdewêreldkerke hulle nie oor die Konfessie en leervraagstukke so druk sou maak soos om sosio-politieke klein-"apartheid" af te breek nie. Die vormlike geniet hoë prioriteit. Hulle vra vir monolitiese strukture in gemeentes en klassisse, nie omdat hulle primêr oor die konfessie en geloofseenheid begaan is nie, maar omdat hulle argumenteer oor vorm: "Een kerk" vra "een struktuur".

3.5 Eenheid en verskeidenheid moet saamgedink word

Jonker (1989:21) sê dat Kuyper vanweë 'n onvermoë om eenheid en verskeidenheid saam te dink, in werklikheid 'n pleidooi vir eenvormige afsonderlike kerke ("institute")

lewer. Hierdie probleem ontstaan waarskynlik juis uit Kuypers se vormlike "kerk as instituut"-begrip (1909:210 e.v.). Van Wyk (1988) bevind hom in dieselfde dilemma wanneer hy met 'n institusionele kerkbegrip eenheid in terme van die universele kerk, maar verskeidenheid in terme van volks-, rasse- of taalkerke vertolk. Hy moet gevolglik verskeidenheid ter wille van eenheid eintlik buite rekening laat (Van Wyk, 1988:16 e.v.,19,29).

3.6 Een sentrale hoof en baie kerke

Die evangelie van die koninkryk van God en van die Romeinse ryk waarin Christus die koninkryk geproklameer het, was albei monisties. Albei het net een sentrale hoof of gesagsfiguur gehad. Tog verskyn die een katolieke kerk van Christus in die model van baie gemeentes (Snyman, 1977:35 e.v.). Die sigbare model van die universele kerk is immuun vir die Romeinse ryksmodel. Eers wanneer die staatskerk in die vierde eeu na vore kom, ontwerp Rome die monargale model van die episkopaat vir kerkeenheid (vgl. Maes, 1946:547-557,588; Balduinus, 1946:965).

Vanaf die begin van die jaartelling is die Romeinse universele ryksmodel oor die Germaanse volke gehandhaaf. Rome het ook kerklik-godsdienstig die universele (katolieke) model in die pous verwesenlik. Die Renaissance bring egter die opkoms van verskillende state mee waarin universele politieke modelle oorgaan in multi-volkstate en die regionalisasie en desentralisasie van politieke mag. Dié ontwikkeling korrespondeer met die werklikheid van menslike verskeidenheid en was daarom geskik om 'n *modus vivendi* onder die state daar te stel (vgl. Spoelstra, 1977:4 e.v. en 1980:3 e.v.). Die Reformasie bring multi-volkskerke en staatskerke met Luther se leuse van *cuius regio eius religio* mee. Die Reformasie in Nederland vind plaas wanneer die Roomse adel se stryd om politieke selfbeskikking saamval met die Protestante se stryd om godsdienstige vryheid. Die kerklike en politieke eenheidsmodel (monisme) van die Romeinse en die Middeleeue gaan dus by die vrede van Wesfale (1648) grootliks in volks-en landskerke op.

3.7 Demokrasie nie aanvaarbaar nie

Die Franse Rewolusie het "demokrasie" aangebied as model waarin teoretiese atomistiese gelykheid vir individue oor taal en volksgrense heen beloof word. In die geslaagste demokrasieë ervaar "kiesers" kwalik dat hulle hulleself konkreter regeer. Moderne

skrywers soos onder andere Toffler, het opgemerk dat elke mens eintlik sy demokra-tiese reg slegs kan uitoefen in die plaaslike en gedentraliseerde samelewing waar hy daadwerklik leef en werk (Toffler, 1975:21,29,106 e.v.; vgl. Spoelstra, 1977:17 e.v.). Die sekulêre wêreld kon nog nie die wedersydse regte en voorregte van individu en gemeenskap harmonieer nie. Die beginsel van plaaslike vryheid en verantwoordelikheid wat in artikel 30 van die kerkorde beliggaam is (vgl. Spoelstra, 1980:3-12), verkeer voortdurend onder druk. Die Babelmens kry swaar om soos vervat in Schumacher se publikasie (1973) te sê: *Small is beautiful*.

3.8 Eenheid gaan strukture vooraf

Die begrip *kerk* word onder Roomse en Protestante teoloë baie verskillend verstaan (Küng, 1976:12; Balduinus, 1946:934 e.v.; Spoelstra, 1989a:5-7). Nietemin moet mense wat dieselfde glo, hulle eenheid konkreet-sigbaar maak oor volks- en taalgrense heen. Hierdie basiese eksistensiële eenheid bied die grondslag om saam te bely en te doen in gehoorsaamheid aan dieselfde Here. Waar hierdie beleving van kerkverband tot eer en diens van die Here strukture nodig maak, moet die strukture geskep word. Kerklike eenheid moet egter nie met strukture vir kerkregering vereenselwig word nie (vgl. Spoelstra, 1988:37-51). Dit sou byvoorbeeld absurd wees om te sê dat die gereformeerdes in Nederland een was totdat die Remonstrante uit die Dordtse Sinode gestap het (vgl. Rutgers, 1882).

4. MOONTLIKE GRONDLYNE VIR STRUKTURELE MODELLE

4.1 Gesentraliseerde modelle

4.1.1 Die staatskerkmodel

In die 4de eeu sentraliseer die keiser die plurale Christelike kerke op die model van Ceasaropapie, met ander woorde die owerheid stel kerklike eenheid onder die keisersfiguur daar (vgl. Küng, 1976:10). In Engeland is die kroon nog nominaal hoof van die kerk kragtens die *Act of Supremacy* van 1534. Op hierdie model kan die staat (soos in Rusland) die "kerk" in diens van 'n ideologie aanwend.

4.1.2 Die Roomse model

Die Rooms-Katolieke model met die onfeilbare pous aan die hoof van die hiërargie handhaaf die kerkhoof as verteenwoordiger van God op aarde (Bender, 1946:794-796, 821 e.v.). Sodoende word die pous hoof van die koninkryk van God op aarde en kerkregering word met die model van 'n absolute monargie vereenselwig. Die eenheid oor taal- en volksgrense heen kom veral uit in eenheid van bestuur (Balduinus, 1946:903). Rome het juis teenoor die Reformasie die nadruk op sy sibbare eenheid gelê (Küng, 1976:36). Die priesterskap of selfstandigheid van die gelowiges (Küng, 1976:8) verdwerg voor die monarg wie se gesag almal - biskoppe, gelowiges en hulle plaaslike herders - moet gehoorsaam (Balduinus, 1946:964 e.v.). Die plaaslike instansies is onderworpe aan elke onmiddellik hoër gesagsinstelling (Bender, 1946:795 e.v.; Plöchl, 1958:III,4,41,48 e.v.). Hierdie model word vandag selfs deur Roomse teoloë bevaagteken wanneer die gesag van die ampsdraer nie werklik tot diens aan die gelowiges strek nie (Küng, 1976:126, vgl. 12).

Hoewel die Rooms-Katolieke model vandag nie bepleit sou word nie, speel die basiese uitgangspunte miskien onbewustelik 'n groot rol, byvoorbeeld waar die gewone volksmond en media, *clerus* en leke geskei word, of kerk met ampsdraers vereenselwig word, die kerk (genade) naas en teenoor die staat (natuur) gestel word en kerkleiers vir hulleself 'n politieke veto in naam van die kerk aanmatig. Selfs die model van die Dordtse Kerkorde kan met die basisidee van Rome gelees en vertolk word, byvoorbeeld wanneer "hoër" gesag aan sinodes, voorsitters van vergaderings, deputate of "leiers" verleen word.

Die gestalte van die predikant as volslae dienaar vir en in die gemeente kan in 'n Derdewêreldkerk nie slaag nie. Die swart mense soek 'n vaderfiguur soos in die Rooms-Katolieke geloof, 'n biskop aan die hoof van die gemeente en "kerk" (vgl. Spoelstra, 1989a:462 e.v.). Die monargale episkopaat-model soos uit die Sionistebeweging blyk, spreek tot die kultuur van swart volke. Vanuit hulle kulturele milieu is dit begryplik dat bepaalde swart predikante hulle rol plaaslik of in meerdere vergaderinge en selfs op ekumeniese vlak maklik in 'n hoofmans- of kapteinsrol mag vertolk. In teenstelling met hierdie "leiersfiguur"-model by swart kerke, bots gemeentes uit die Eerste Wêreld teen paternalisme, sinodalisme en dwingende gesag wat nie die Woord bedien nie en vra vir die gemeente vrye leefruimte (Spoelstra, 1989b:60 e.v.; Van der Watt, 1977).

Volkverskille het die model van die monargale biskop gewysig toe opkomende nasio-

nalisme gelowiges in volksgemeenskappe saamgesnoer het. Amerikaanse episkopaalse kerke vertoon die "autonomy of the national Church with its traditions, customs and usages and hence ... the autonomy of the national episcopate and local synods" (vgl. Küng, 1976:11). Kerklike reglementering deur middel van nuwe "eenheidstrukture" kan ligtelik juis daardie eenheid op godsdienstige, kerkregtelike, etniese, kulturele en selfs rassegronde in rook laat opgaan wanneer een geïdentifiseerde groep hom teenoor 'n ander met 'n beroep op "kerkeenheid" laat geld.

Rome beroep hom onbeskaamd op die heil van eenheid wat 'n sentrale kerklike model waarborg (Maes, 1946:588 e.v., 595; Philips, 1946:670). Reeds die Romeinse Stoïsyne het pragmaties geglo dat reglementering deur wette die koninkryk van God op aarde openbaar (Küng, 1976:17). Die tendens tot kerklike legalisme "which is purely formalistic" met sy "risk of clericalism and of ecclesiastical triumphalism", moet deeglik by die oorweging van kerklike modelle in ag geneem word (Küng, 1976:17).

4.1.3 Die wêreldmodel

Die Wêreldraad van Kerke (WRK) bied die wêreldmodel wat ook in regionale verband soos byvoorbeeld in die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke (SARK) op "kerklike eenheid" oor taal en volksgrense en selfs geloofsgrense heen aanspraak maak. Die WRK sowel as die (SARK) funksioneer enersyds in vrye "fellowship of churches" volkome pluraal met behoud van identiteit van deelnemende kerke. Andersyds tree 'n sentrale komitee en sekretariaat in naam van die "wêreldkerk" gesentraliseerd op en speel die idee van wêreldsosialisme waarskynlik ook daarin 'n rol (WRK, 1954:174-814).

Die model mag in 'n "nuwe" Suid-Afrika baie in aanvraag wees. Niks verhinder byvoorbeeld tans 'n volgende Algemene Sinode van die GKSA om "ter wille van eenheid" by die WRK en SARK aan te sluit nie, hoewel die Sinode van Potchefstroom 1967 (GKSA, 1967:411 punt d) daarteen standpunt ingeneem het. Die Wêreldraad is egter soos Küng tereg opmerk "not a world Church, nor a super Church" en derhalwe is die Wêreldraad nie 'n kerk nie (Küng, 1976:270:). Dit bied egter 'n model wat as "kerklike eenheid" oor volks- en taalgrense aangedien kan word, wanneer 'n "ekumeniese Raad" ook in Suid-Afrika as die "eenheid" van Kerke aanvaar word.

Sosio-politieke en ekonomiese motiewe soek na modelle om kerke saam te snoer ten dienste van verandering wat 'n nuwe wêreldorde kan daarstel. Die kerklike betrokkenheid by die United Democratic Front (UDF) verraaai dat dié model in 'n "nuwe

Suid-Afrika" van hom sal laat hoor. Die model leen hom daarvoor "since the battle is fought over secular ground and uses the weapons of the non-Church for the Church" (Küng, 1976:38). Küng pleit daarom dat van die "real Church" en nie van 'n "idealized Church" uitgegaan moet word nie.

4.2 Modelle uit die gemeenskaps- en verenigingsreg

4.2.1 Die Lutherse model

Die Lutherse model vir kerkinrigting hou verband met die Romeinse en Germaanse gemeenskapsreg. Die tweerykeleer skei die wesentlike onsigbare kerk onder die regime van Woord en Gees van die sigbare preekinstituut wat die owerheid voorsien. So het Luther invloed op die ontstaan van die "kollegialistiese" model gehad (Du Plooy, 1989:4; De Wet, 1921:22 e.v.). Luther se herontdekking van die algemene priesterskap van die gelowiges teenoor die klerikalisme van Rome (Plöchl, 1958 III:50), bied aan humaniste (verkeerdelik) die geleentheid om die kerklike model "demokraties" te wil vertolk.

Waar persoonlike geloof die onsigbare kerk bepaal (Küng, 1976:129 e.v.), het Luther se opvatting die weg gebaan vir modelle van territoriale of regionale kerke (Du Plooy, 1989:5) waar kerk met onderdane van 'n bepaalde owerheid (volk) saamval (vgl. Bouwman, 1928:24). Via presbiterianisme en veral kollegialisme redeneer linkse groepe dat "een Suid-Afrika" en daarom "een kerk" vir Suid-Afrika geld en regse groepe redeneer dat "een volk" 'n afsonderlike "kerk" vir elke volk vereis. Gevolglik skryf òf staatkunde òf kultuur die kerklike model voor.

Van Wyk (1988:16 e.v.) het gelyk wanneer hy die modelle van eksklusiewe volks- of rasbepaalde gemeentes afwys. Die Lutheranisme het egter weer baie bygedra om die model van landskerke of territoriale kerkeenheid te skep. Sommige gereformeerdes vertolk "naburige kerke" in artikel 41 KO ook uitsluitlik geografies op 'n landsmodel.

4.2.2 Die kollegialisme

Die kollegialisme (Kuyper, 1883:51 e.v.) of liewer verenigingsreg (Brown, 1991) oefen groot invloed uit op die idee van "kerklike eenheid oor volks- en taalgrense heen" omdat die stelsel werklik daarop aanspraak kan maak dat dit verskillende gemeentes

organisatories tot een kerk saamsnoer (Du Plooy, 1986:34 e.v. t.o.v. die Nederduitsch Hervormde Kerk) of een "kerkverband" (Kleynhans, 1985:10 e.v.) tot 'n kerk institueer (Pienaar, 1982:263). So tree die ring en veral die sinode as regs persoon of korporatiewe "orgaan van die kerkverband" na vore (Fourie, 1973:61). Die mindere vergaderings handel in so ver die sinode gesag na hulle delegeer (Van der Linde, 1965:119).

Ten spyte van die Kerkorde van die GKSA onderskryf waarskynlik 'n groot aantal wit en miskien alle swart Gereformeerde predikante hierdie idee van "kerklike eenheid". Van Wyk worstel (1988:27) met 'n verabsoluteerde "eenheid van die kerk" wat organisiese gestalte moet kry. Deurdat hy die eenheid met die liggaam van Christus net so op die sigbare verskyning van die een kerk op aarde oorbring, moet hy sigbare organisatoriese eenheid verabsoluteer. Hy bepleit 'n oorkoepelende "Godskerkmodel" wat hoogstens vir gemeentes volgens taalverskille voorsiening mag maak en wil van etniese verskeidenheid nie weet nie. Hierdie visie ontstaan wanneer eenheid verabsoluteer en *kerk* slegs tot 'n genitief by die dominerende begrip *eenheid* gereduseer word.

Oor hierdie eenheid as die uitgangspunt is elders al gepubliseer (vgl. Spoelstra, 1989a:7 e.v., 293v). Die geestelike eenheid van die liggaam van Christus (genade) kan ons insiens nie legitiem teen die werklikheid van menseverskeidenheid (natuur) afgespeel word nie. Van Wyk (1988:25) se "kerkbeskouing" van "sinodale verbande" wek ook vrae op. Kan 'n "nasionale sinode" nie 'n "partikuliere" sinode wees nie? Juis die "nasionale" maak dit "partikulier".

Die kollegialisme is in staat om homself as "gereformeerd" en "presbiteriaal" voor te doen (Kuyper, 1883:51). Dit is moontlik om die Gereformeerde Kerkorde en kerk-inrigting struktureel volgens verenigingsreg te vertolk soos die Gereformeerde Kerke Nederland (GKN) gedoen het met hulle nuwe kerkorde vanaf 1950 op die weg wat M. Bouwman (1937) aangedui het. Daarvolgens is die kerk 'n blote menslike samelewingsverband soos 'n skool of vereniging wat onder dieselfde regsreëls val (Plomp, 1990:37; Nauta, 1971:7,14), en is elke kerk 'n bepaalde "denominasie" (Spoelstra, 1982:14 e.v.).

Die verenigingsreg vereenselwig 'n sinodale kerk met die liggaam van Christus (Van der Linde, 1965:65). Hierdie kerkbegrip berus op 'n "juridical viewpoint" dat 'n vereniging of *societas* as regs persoon op sterkte van sy konstitusie tot stand kom en "specific rights and obligations" het (Küng, 1976:11).

Calvyn sou met Küng saamstem wanneer hy die "misleading overtures" van die woord

kerk afwys en benadruk dat die kerk vrug is van God se inisiatief wat om 'n menslike beslissing vra (Calvyn, 1951:317 e.v.). Dit laat geen "hypostatization" van die kerk toe nie (Küng, 1976:129 e.v.). Eenheid hipostateer nie kerk in struktuur nie.

Die kerklike wette en konstitusie van die Nederduits Hervormd of Gereformeerde Kerk (vroeër die "Verenigde" Kerk) bied 'n tipiese voorbeeld van 'n hipostase van die "kerk" as eenheid wat uit al die gemeentes bestaan (vgl. Eybers, 1940:7, inleiding en artikel 2). Die grondwet beperk "lidmaatskap" van die sinodale "kerk" slegs tot "blanke persone" wat as lidmate "aangeneem" is (ibid: art. 3). "Kerkrade, Ringe en Sinodes" regeer die een kerk waarvan predikante, ouderlinge en diakens die "ampsdraers" is (ibid: 9 art. 10; 16 art. 32). Die kerkrade is aan die Ring en sy bestuur ondergeskik (ibid: 13 art. 22; 35 art. 75; 39 art. 80). Die Sinode ontwerp die wette en bepalings wat die kerklike eenheid bepaal en sorg dat dit uitgevoer word (ibid:45 art. 104) omdat dit die hoogste gesag "in die kerk daarstel" (ibid:46 art. 106). Die Sinode kan deur 'n sinodale kommissie waarin die moderatuur opgeneem is, verteenwoordig en voorlopig verplaas word (ibid: 50 artt. 122,128). Die een kerk funksioneer as eenheid nie in plurale kerke (gemeentes) nie, maar in 'n aantal permanente kommissies (ibid: 52 e.v. artt. 133 e.v.). Die patroon sluit makliker aan by die kultuur van swart volke met sy sterk paternalistiese inslag en stelsel van hoofmanne en indoeenas. Die opvatting van "institusionele kerkeenheid" steun egter nie sonder meer op die Nuwe Testament nie (Van Aarde, 1989:461 e.v.).

Hierdie sinodale hipostase van kerklike eenheid volgens rasgroepering het "kerklike eenheid" binne die geledere van die NG Kerk problematies gemaak (Du Plooy, 1986:35 e.v.). Daar word gepraat van afsonderlike kerke vir afsonderlike "volksgroepe" wat in werklikheid "sinodale kerke" volgens rasgroepering in die sogenaamde "NGK-familie" geword het. Toe die Algemene Sinode van die NGK in 1986 die beperking van lidmaatskap tot "blankes" ophief, het dit gelei tot 'n skeuring waarin die APK die historiese sinodale blanke kerke wou voortsit (APK, 1987: artt. 1, 2, 3, 14.3, 22-27, 37). Die sogenaamde "dogterkerke" maak tereg in terme van die verenigingsreg aanspraak op "strukturele eenwording van al die kerke in die huishouding van die NGK" (Du Plooy, 1986:37). Daarmee word vanaf gemeentelike vlak die organisatoriese eenheid van een NGK-struktuur bedoel.³

Die model van die N.H. of G. Kerk (Eybers, 1940) is waarskynlik die model of bril waarmee die deursneepredikant, wit of swart, binne of buite die GKSA, die Kerkorde van die GKSA lees. Volgens die model meen hulle wil God kerklike eenheid oor volks-en taalgrense heen toepas. Die GKSA sal in die toekoms, veral van die kant van swart

predikante, gerugsteun deur buitelandse en binnelandse teoloë wat idealisties "eenheid" met strukture identifiseer, al meer onder druk geplaas word.

Genootskapsreg toegepas op die kerk wat by Gereformeerdes op sterkte van Kuyper (1883:51 e.v.) as "kollegialisme" bekend staan, berus op rasionalistiese regsbeginsels uit die 18de eeu, naamlik van *societas aequalis et libera* waardeur gesag deur die lidmate per konstitusie aan ampsdraers opgedra word (*ecclesia mandataris*, Pienaar, 1982:258 e.v.; Brown, 1991:5). Op sterkte daarvan kan besluite met sentrale sinodale gesag op die gewetens van lidmate afgedwing word (Spoelstra, 1989b:74 e.v.). Die eenheidsbeginsel is sekulêr van aard. Kollegialisme is in werklikheid geen kerkregeringstelsel nie, omdat dit die hoofskap van Christus en unieke aard van die kerk as liggaam van Christus misken (Du Plooy, 1989:2; Brown, 1991:2)). Waar samewerking tussen selfstandige plaaslike kerke gereformeerde belydenis en religie wil behou (Jonker, 1989:12), daar is kollegialisme op loop met "'n onnatuurlike en valse eenheid ... waarbinne elemente wat geestelik nie bymekaar hoort nie tot in een organisasie saamgebind word ..." (Jonker, 1989:12 e.v.).

Die sinode van Potchefstroom het in 1967 die basiese beginsel van eenheid en verskeidenheid by die ordening van kerke beklemtoon (GKSA,1967:385 punt 10a, 398 e.v.). Van Wyk (1982:16-32) worstel met eenheid en verskeidenheid wanneer hy dit teenoor mekaar stel, formeel hanteer en wanneer hy dit as "instituering" vertolk. Wanneer die werklikheid egter empiries geestelike en sosiologiese eenheid sowel as verskeidenheid aanbied, sou die verloëning van verskeidenheid om 'n idealistiese kerklike "eenheidsmodel" te dien, uit die tipiese imperialistiese motief van Ceasar of die papisme opkom. Op grond van die genade (geloof) word die kerk benader asof dit bo die natuur (die menslike verskeidenheid) moet uitgaan en die natuurlike verskeidenheid moet ophef.

4.2.3 Die presbiterianisme

Die presbiterianisme vorm ook 'n model wat een "kerk" as vertrekpunt hipostateer. Die kerk word deur verskillende *assemblies*, veral die *presbytery*, regeer (*Westminster Confession* artt. 31,32; Spoelstra, 1989c; MacPherson, sa: 8 e.v., 15 e.v., 110 e.v., 136c). Die hipostatiese kerkbegrip met sy vergaderinge veroorsaak dat "kerklike eenheid" basies met die territoriale grense van *presbyteries* saamval. Eenheid oor volks- en taalgrense heen kan afsonderlike gemeentes verdra maar vereis geïntegreerde *presbyteries* (klassisse) binne dieselfde territoriale gebied. Hierdie model skep onder gereformeerdes ook die indruk dat 'n klassis 'n struktuur is wat 'n gebied beslaan.

4.2.4 Ander modelle

Die radikale *independentisme* van Browne kon gedien het as 'n demokratiese model wat die gemeente verabsoluteer (vgl. Nauta, 1957:35; Horton, 1952:27,50). Die *kongregasionalisme* van die Puriteine soos egter bepleit deur Robert Parker, 'n medestander van Voetius, met die *Cambridge Platform* (1648) en *Savoy Declaration* 1658 as modelle, kom egter baie ooreen met die *gereformeerde model* van die 16de eeu. Daarvolgens word die een kerk van Christus in plurale komplee kerke (gemeentes) sigbaar. Hierdie kerke kom vir kerkregering en onderlinge hulpbetoon periodiek in sinodes saam sonder om permanente strukture soos ringe en sinodes daarvoor te institueer (Bouwman, 1928:II,14; Deddens, 1984:46 e.v.).

Die kongregasionalistiese model wat die gemeentelike lewe teen sinodalisme en sinodokrasie wil beskerm, kom vandag nog by die Baptiste Unie van S.A. voor (Holdt & Van Rooyen 1982). Die model verskil van die Roomse en Reformatoriese konsilies en kollegialistiese strukture daarin dat kerke (gemeentes) en nie "ampsdraers" nie in sinodes saamkom.

5. DIE GEREFORMEERDE MODEL VIR "KERKLIKE EENHEID" OOR VOLKS- EN TAALGRENSE HEEN

5.1 Wese van kerklike eenheid

Die Rooms-Katolieke teoloog, Hans Küng (1976:274) en die gereformeerde W.J. Snyman (1977:35-50) aanvaar op grond van die Skrif dat die een kerk van Christus in baie kerke (gemeentes) sigbaar word. Die wese van kerklike eenheid is geleë in die *belydenis van dieselfde geloof*, of dit deur 'n volwasse proseliet met die oog op doop of deur 'n gedoopte met die oog op nagmaalsgemeenskap gedoen word. Calvyn hou ook rekening met komplee plaaslike kerke (vgl. Calvyn, 1951:333(7)). Taal is nodig om geloof te bely, eenheid te onderskryf en deel te neem aan essensiële gemeenskap waarsonder die plaaslike kerk nie gemeenskap kan beoefen nie (Van Aarde, 1989:470). Eenheid van geloof en nie homogeniteit van volksskap nie bly egter die bepalende vereiste vir gemeenskap in 'n plaaslike kerk (HK Sondag 21; NGB 28,29).

Waar kultuurgemeenskappe min of meer in groepsverbande woon, sal die een kerk van Christus ook geografies en kultureel in meer kerke geïdentifiseer word. Waar die kerke die kenmerke van die ware kerk vertoon (NGB 29), sal hulle in die essensiële

ooreenstem, maar in middelmatige en formele aspekte rondom leer, tug, diens en lewe eie kenmerke dra. Kragtens die priesterskap van die gelowige (NGB 7) dra die gelowige die verantwoordelikheid by watter kerkgemeenskap hy hom (NGB 28) in die lig van artikel 29 van die NGB voeg. Hy word nie met 'n konstitusie wat lidmaatskap bepaal, soos in die genootskapsmodel, in een of ander struktuur gedwing nie. Kerke wat plaaslik korrespondeer, behoort mekaar ook klassikaal by te staan (vgl. Dordtse Kerkorde 1619: artt. 51,52).

Onafhanklike en selfstandige plaaslike kerke wat dieselfde bely en mekaar nie bestry nie, verkrag nie *per se* "kerklike eenheid" nie. Niemand kan sê dat ware kerke eers na vore gekom het toe vorme van interkerklike samewerking te Emden in 1571 tot stand gekom het nie. Anders as in die verenigingsreg, behoort strukture soos sinodes nie tot die wese van die kerk nie (Spoelstra, 1989a: 14 e.v., 25, 169 e.v.). Kerkverband op grond van eenheid van geloof is nie identies met strukture nie (Pienaar, 1982:285,296; 1986:31 e.v., 44 e.v.; vgl. Van Aarde, 1987:325-351 en 1989: 461 e.v.). Interkerklike samewerking is nietemin noodsaaklik vir die beter kerkwees (Du Plooy, 1982:413).

5.2 Die Woord alleen moet die kerk regeer

Die model vir onderlinge ondersteuning en hulp in kerkregering en kerklike lewe mag geen strukture skep wat van buite af oor die dienaars van Christus in die plaaslike kerk of die plaaslike gelowiges enige heerskappy voer nie. Slegs hierdie basiese beginsel het die Sinode van Parys (1559) en Sinode van Emden (1571) toegelaat om tot 'n model van samewerking in kerkregering te kom (vgl. Pont, 1981:50 art. 1, 103 art. 1).

Die kongregasionalistiese vertrekpunt dat een kerk of dienaar nie oor 'n ander kerk of dienaar heerskappy mag voer nie, berus ten diepste op die beginsel dat die Woord alleen in die kerke moet regeer (NGB 7) omdat Christus die enigste Hoof van sy kerk is (NGB 31,32). Daarmee word enige model gebou op 'n "hoër" gesag, hoër gestalte van eenheid of meerderheidsregering, uitgesluit. (Vgl. Pont, 1981: 75: Wezelse Artikels 1568, 75:I artt. 6,7; 83:IV artt. 55,58; 89:VIII art. 115, afsetting vanweë "tiranny over die kerk en zijne collega's".) Die beginsel van plaaslike vryheid en verantwoordelikheid is derhalwe die vertrekpunt en ononderhandelbare basis vir kerklike samewerking (Spoelstra, 1989a:177-186).

Indien die Woord in sinodes beslis, sal die besluite met "algemene toestemming" (Pont, 1981:83 IV art. 55) of "gemeen accoord" (Pont,1981:186 art. 86) geneem word.

'n Model van "meerderheidsregering" of volksoewereiniteit is aan die gereformeerde kerkregering vreemd, al wêre die huidige redaksie van die Kerkorde van die GKSA by artikel 31 die idee dat "meerderheid van stemme" beslis. Die indruk moet aan 'n onverantwoorde redaksionele wysiging van artikel 31 van die Kerkorde toegeskryf word (Spoelstra, 1986b:104-107; 1989:4 e.v., 187 e.v., 218e.v.).

5.3 Soewereiniteit van reg sluit monisme van magstaat uit

Die gereformeerde model vir kerkregering uit die 16de eeu sluit aan by die stelsel van regsoewereiniteit wat in die Germaanse feodale, sosiale en politieke orde gegeld het, waardeur plaaslike vryheid, selfstandigheid en verantwoordelikheid (vgl. artt. 30 en 36 KO) gehandhaaf is (Spoelstra, 1980:3-12; 1977:2 e.v.; Loots, 1962:66). Soewereiniteit van reg (vgl. Loots, 1962:49,66,82) beteken dat owerheid en onderdaan aan die reg getoets word (Loots, 1962: iv; Spoelstra, 1977:6 e.v.; Murray, 1976:14 e.v.). So word die vryheid en goeie voortgang van korporasies, groepe, waterskappe, gildes, ensovoorts gewaarborg (Spoelstra, 1977:4-8). Loots haal 'n gesprek met prof. Vollenhoven aan waarin hy sê dat die Christelike kerk vir die eerste eeue nie 'n sigbare organisatoriese eenheid was of hoef te gewees het nie, omdat "die kerk basies op 'n gedentraliseerde grondslag georganiseer is en van onder af verwyderde kerkverband soek en vind" (Loots, 1962:160). Juis die *magstaat* ontnem plurale samelewingsverbande hulle vryheid en reg om te wees wat hulle is en wil wees, terwyl 'n *dienstaat* vryheid, verantwoordelikheid en inisiatiewe plaaslik ontplooi (Loots, 1962:60). Monisme ten koste van 'n plurale samelewing berus teologies op Rooms-Katolisisme (Loots, 1962:66).

5.4 Soewereiniteit van reg sluit soewereiniteit van sinodes uit

In die soeke na 'n model vir "kerklike eenheid" oor volks- en taalgrense heen, neem baie teoloë as uitgangspunt vir sinodes die heersende Westminster politieke model wat *soewereiniteit van die parlement* (as struktuur) handhaaf. In die 16de eeu geld egter die *soewereiniteit van die reg* (ook van die mindere groepe en korporasies). Tans word eenheid deur die begrip van een politieke eenheid, *Suid-Afrika*, bepaal. Daarteenoor is die konsep van *een Suid-Afrika* die direkte resultaat van regsverkragting deur Britse kolonialisme en imperialisme van 1875 tot 1910 (vgl. Spoelstra, 1972:151-163). Die politieke imperium *Suid-Afrika* maak die 16de-eeuse basisidee van die Kerkorde van die GKSA amper onverstaanbaar in die twintigste eeu.

Gedurende die 16de eeu het die kerke eenvoudig aanvaar dat in dieselfde dorp of stad Waalse (Franse) en Nederlandse kerke (gemeentes) voorkom. Op grond hiervan ("overmidts") word die eie ("bysondere") kerkrade, klassisse en partikuliere sinodes van die kerke gereël. Elkeen van die kultuurgroeperinge kon ook hulle partikuliere sinodes saamroep, mits sake wat die gemeenskaplike leer of kerkorde raak slegs in 'n algemene (*nationalis Synodus*) verander mag word (Biesterveld & Kuypers, 1905:109 art. 31; vgl. 240:art. 51). Met die oog op "goede eendracht ende correspondentie" en onderlinge bystand is maandelikse (informele) byeenkomste tussen predikante en ouderlinge van Waalse en Nederduitse kerke kerkordelik gereël (ibid:240 art. 52).

Hierdie reëling in 1578 en 1619 kan hoegenaamd nie aan "apartheid" of "etniese dwang" toegeskryf word nie. Die reëlings eerbiedig slegs die werklikheid van verskeidenheid en die beginsels van reg, vryheid en verantwoordelikheid van die gemeenskappe. Die regsowereniteit sowel as eenheid word gehandhaaf deur eensydige verandering van konfessie en kerkorde af te wys.

Die toepaslike beginsels uit hierdie 16de-eeuse kerkordes word by onderstaande grafiese modelle vir 'n moontlike ordening gebruik.

5.5 Die Gereformeerde kerkregeringsmodel

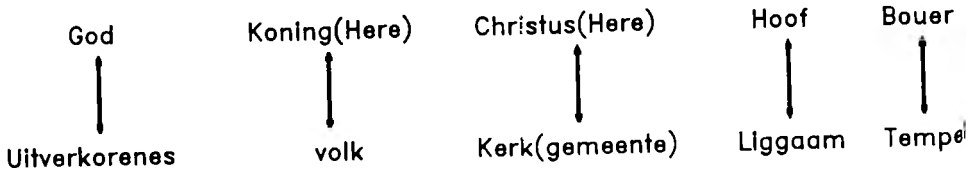
Die Gereformeerde kerkregeringsmodel bepaal in artikel 30 van die Kerkorde dat wat op mindere vergaderings tuishoort en daar afgehandel kan word, nie voor meerdere vergaderings gebring mag word nie (Spoelstra, 1989c:177 e.v.; vgl. Calvin, 1951:331-333, 374-376). Die model berus basies op die plurale beginsel en wys monistiese kerklike eenheid af. Die kerkraad is die belangrikste orgaan om "kerklike eenheid" te bewaar wanneer dit die sleutelmag bedien (Spoelstra, 1978:20- 37). Daarna is klassisse die omvattendste en "belangrikste" meerdere vergaderings om gemeentes te ondersteun. Gedifferensieerde Waalse of Duitse gemeentes het in die 16de eeu minstens gedifferensieerde klassisse (vgl. par. 5.4) vereis.

6. 'N KERKLIKE ORDENINGSMODEL VIR DIE GKSA VANDAG

By wyse van 'n samevatting en in aansluiting by die 16de-eeuse Nederlandse kerklike ordening vir Nederlandse, Waalse en Duitse Kerke, wil ons 'n ordeningsmodel voorstel waarin eenheid in die liggaam van Christus uitgangspunt is en aanvaar word dat die plaaslike kerk van ware gelowiges op elke plek die universele kerk op daardie plek in daardie tyd is (vgl. Snyman, 1977:24 e.v., 43).

6.1 Figuur A: die universele of essensiële ordeningsmodel (Die een katolieke kerk)

ESSENSIËLE METAFORE

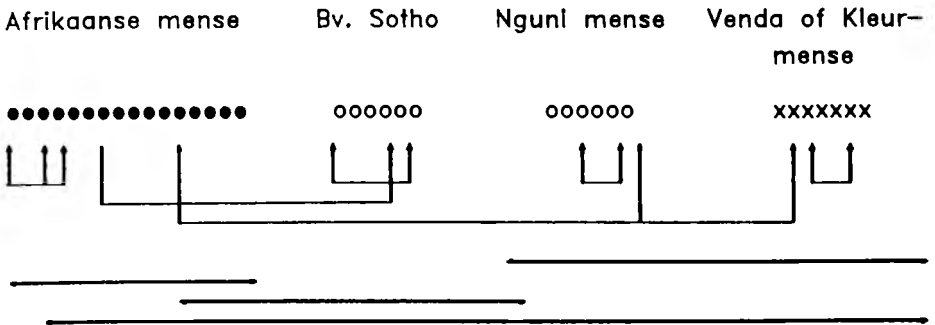

- In elke metafoer word die kerk as mense wat glo en as liggaam van Christus en voorwerp van belydenis (NGB 27; HK Sondag 21), voorgestel. Die liggaam van Christus is nooit objektiewe instituut vir mense om by aan te sluit nie.
- Kerklike eenheid bestaan in geloofseenheid.
- Buite hierdie kerk is geen ander kerk of saligheid nie (HK Sondag 21).
- Die wesentlike kerk van gelowiges is vir Luther en die Nederlandse Reglement van 1816 onsigbaar. Die sigbare kerk word beskou as 'n wettige vereniging van mense met die oog op hulle godsdienstige belange. Die Gereformeerdes vra egter of die eie plaaslike kerk as liggaam van Christus geken kan word (NGB 29).

6.2 Figuur B: die sigbare gestalte van die universele kerk in baie plaaslike gemeentes

PRIMÊRE VLAK:

Een kerk sigbaar in verskeidenheid kerke (vgl. 29 NGB)

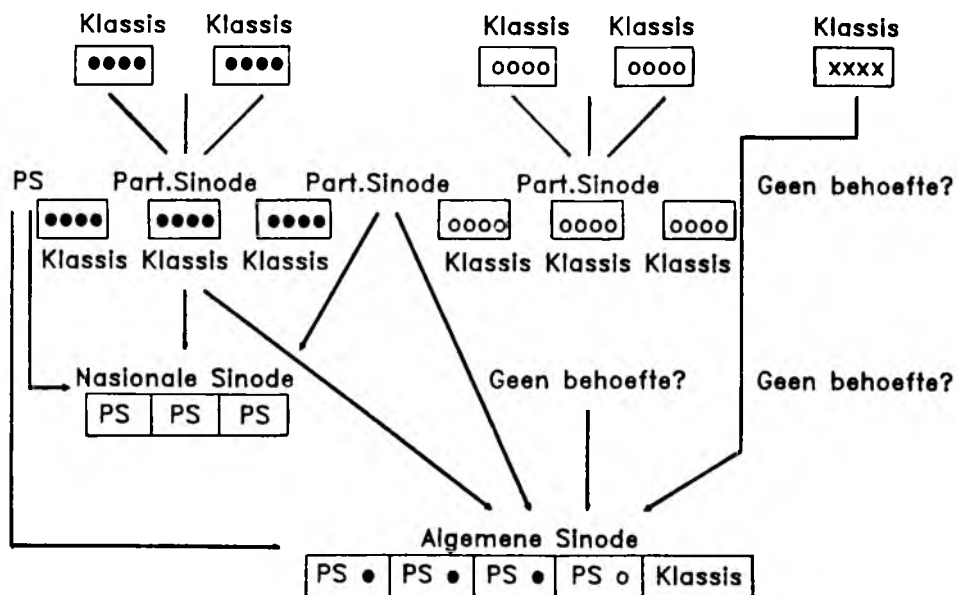
- Die vertikale pyle stel willekeurige vrye vorme van offisiële samewerking tussen kerke in byvoorbeeld kombinasies, projekte, funksies, voor.
- In die grafiek is kerke voorgestel soos hulle tans in menslike totaliteit (kultuur, gemeenskap, ras, ensovoorts) gegroepeer word en voorkom.
- Die horisontale pyle is 'n voorstelling van vryheid tot spontane, vrywillige en vrye samewerking, kommunikasie en assosiasie tussen kerke oor volks- en taalgrense heen (gemeentelik). Ons maak die stelling dat inisiatief hier toe, waarskynlik vanweë die kolonialistiese verlede, betreklik eensydig van Afrikaanse kerke uitgaan.
- Ten opsigte van figuur B moet artikel 30 en 84 van die Kerkorde begryp en toegepas word. Geen struktuur dwang behoort van bo af formele eenheid of apartheid nie af te dwing nie.
- Hierdie model waarborg die maksimum vryheid, verantwoorde likheid en aktiwiteit op die plaaslike vlak waar mense as kerk die liggaam van Christus is.

6.3 Figuur C: meer kerke in gereelde sinodale samekomste vir ondersteuning met die oog op eie (gemeentelike) kerkwees

Hier word die bestaande ordening van die GKSA (1990) onder verskillende volks- en sosiale groepe as vertrekpunt geneem, terwyl die ordening van die Nederlandse kerke (1586, 1619) ten opsigte van die Waalse kerke daarop toegepas word.

SEKONDERE VLAK:

Meêrdere vergaderinge (art. 29 KO)

- Figuur C verteenwoordig gereelde samekomste van kerke volgens gemeenskaplike behoeftes in wyer wordende klassikale, partikulier-sinodale, nasionaal-sinodale en algemene sinodale vlakke. Behoeftes vir kerke aan meêrdere vergaderings word in mindere vergaderings uitgemaak en onderhou (art. 30 KO).

- Samekomste geskied met die oog op kerkregering en nie om kerkstrukture te vergestalt nie.
- Tans heet die oorwegend Sotho- en Ngunikerke in die Middellande, staties en enkelvoudig "nasionale sinode van die Middellande", terwyl dit korreleer met partikuliere sinodes van Afrikaanse Kerke in Transvaal, die Oranje-Vrystaat en die Kaapprovinsie.
- Hoewel *klassis* en *sinode* dieselfde kan beteken, staan die klassis van oorwegend Venda-kerke in Soutpansberg tans staties in die enkelvoud en struktureel as "nasionale sinode van Soutpansberg" bekend. Dit verraaï 'n bepaalde strukturele struktuur dwang wat op etniese (nie rassegronde nie) deur die Sinode van Potchefstroom in 1964 toegepas is.
- Die kerke onder die Kleurlinge ('n sub-kulturele groep onder Afrikaanssprekendes) onderhou eweneens sedert die Sinode Potchefstroom (1964) staties enkelvoudig die struktuur "sinode van Suidland" as "nasionale sinode", selfs sonder etniese regverdiging.
- Die ordeningsbeginsel vir klassisse (en sinodes) kan geografies, etnies of staatkundig wees. Die effektiewe groepering behoort deur gemeenskaplike behoeftes in en kommunikasie tussen gemeentes bepaal te word.
- Die ordeningsmodel wat die Sinode van Potchefstroom van 1964 daarstel, bevat benamings uit oordrewe *etniese* motiewe gebore; "nasionale" sinodes Middellande, Soutpansberg en Suidland as strukture met "name" (vgl. kollegialistiese model) terwyl die "ouer" GKSA as etnies-verwante kerke in periodieke tydelike en afsonderlike "nasionale sinodes" (meervoud) te Potchefstroom (sonder 'n "naam") saamkom, en volgens datum en plek van samekoms (roepende kerk) behoort genoem te word.
- Die beginsel van Sinode 1964 (GKSA, 1964:269) om op plaaslike vlak soos mindere vergadering besluit (art. 30), kerklike eenheid oor taal en volksgrense heen te beoefen, het nog nie van die grond gekom nie (Die redes mag uit kerkbegrip, struktuur dwang, geskiedenis, verskil tussen Eerste en Derde Wêreld, ensovoorts spruit. Dit is hier nie ter sake nie, alleen die feit dat Derdewêreldkerke min inisiatief op plaaslike vlak neem).

- Waar nodig kan plaaslike kerke vir geïdentifiseerde behoeftes eie "strukture" soos kombinasies, samekomste, algemene vergaderings, ensovoorts bo en behalwe die gewone en gereelde meerdere vergaderings (art. 29 KO) hou.
- "Lidmaatskap" van persone in kerke en inskakeling van kerke by klassisse of partikuliere sinodes geskied op die vlak waar dit tuis behoort (art. 30). Taal, volk of ras bevat geen eksklusiewe funksie nie, net so min as wat "kerkverband" 'nstrukturele inklusiewe dwang voorskryf.
- Waar nodig kan kerke in 'n bepaalde etniese, historiese of landsverband eie partikuliere en nasionale sinodes onderhou, so lank alle kerke wat dieselfde bely vir gemeenskaplike sake wat by alle kerke tuis behoort deur deputering vanuit "partikuliere sinodes" op 'n *ad hoc*-basis in periodieke algemene sinodes saamkom.

7. SLOTSOM

Wanneer ek die verskillende basiese vertrekpunte oorweeg wat vir kerklike ordening en eenheid geneem kan word, kies ek vir die model wat aansluit by die Skrifgegewens (vgl. Snyman, 1977:27 e.v.) en die Gereformeerde belydenis (NGB, art. 27-32). Die een kerk van Christus word in baie kerke (gemeentes) op baie plekke en baie gemeenskappe konkreet sigbaar. Die ordening moet rekening hou met die gegewe en bestaande menslike verskeidenheid en hulle natuurlike assosiasies om te kan slaag en op 'n soepel wyse by ontwikkeling en verandering te kan aanpas. Enige dwang vanuit 'n ideologie wat kerklike eenheid met eenvormigheid en formelestrukturele eenheid vereenselwig, dra in hom die kiem van mislukking omdat dit die kerk as 'n instituut beskou en nie as mense in natuurlike lewensverband nie.

Slegs 'n model wat die teenstelling *kerk* (as vrug van "genade") en *menslike werklikheid* (as vrug van "natuur") vermy en erkenning gee aan plaaslike vryheid en verantwoordelikheid (vgl. Spoelstra, 1977 en 1980), kan kerklik (en selfs in 'n "nuwe Suid-Afrika") vreedsame ontwikkeling en naasbestaan waarborg.

8. BIBLIOGRAFIE

APK

kyk

AFRIKAANSE PROTESTANTSE KERK

AFRIKAANSE PROTESTANTSE KERK. 1987. Kerkorde, Bepalings en orderoëls vir vergaderings.

BALDUINUS. 1946. Eenheid, algemeenheid, apostoliceit. (*In* Bont, D.G., Pauwels, C.F. red. *De Katholieke Kerk. Godsdienstleer en Apologie. Deel III.* Utrecht : Het Spectrum. p. 885-986.)BENDER, L. 1946. Het bestuursgezag in de Katholieke Kerk. (*In* Bont, D.G., Pauwels C.F. red. *De Katholieke Kerk. Godsdienstleer en Apologie. Deel III.* Utrecht : Het Spectrum 751-820.)

BIESTERVELD, P. & KUYPER, H.H. 1905. Kerkelijk handboekje bevattende de bepalingen der Nederlandsche synoden en andere stukken van beteekenis voor de regeering der Kerken. Kampen : Bos.

BOUWMAN, H. 1928. Gereformeerd Kerkrecht. Kampen : Kok.

BOUWMAN, M. 1937. Voetius over de gezag der Synoden. Amsterdam : Van Bottenburg.

BROWN, E. 1991. Die hervertolking van die paradigma in verband met die kollegialisme om die Afrikaanse kerke kerkregtelik te verstaan. Ongepubliceerde referaat. KWSA : Pretoria.

CALVYN, J. 1951. Die Institusie van Calvyn. Verkort weerga-gee deur A. Duvenage. Bloemfontein : Sacum.

DEDDENS, D. 1984. De Synoden bij Robert Parker en in de congregationalistiese Kerkorden van 1648 en 1658. (*In* Douma, J. e.a. *Bezielde Verband. Opstellen aangeboden aan prof. J. Kamphuis.* Kampen : Kok.)

DE WET, C.J.H. 1921. Die kollegiale kerkreg. Amsterdam : Bottenburg.

DU PLOOY, A. LE R. 1982. Kerkverband. 'n Gereformeerd kerkregtelike studie. Potchefstroom . (Proefskrif(Th.D) - PU vir CHO.)

DU PLOOY, A. LE R. 1986. Besinning oor eenheid in kerkverband oor nasionale en taalgrense. (*In* Smit, C.J. red. *In gehoorsaamheid. Opgedra aan prof. dr. G.P.L. van der Linde.* Potchefstroom. Teologiese Publikasies. p. 32-49.)DU PLOOY, A. LE R. 1989. Kollegialisme. *In die Skriflig*, 23(91):2-11, Sept.

EYBERS, I.H. 1940. Wetten. Bepalings vir die regering van die Nederduits Hervormde of Geref. Kerk van Suid-Afrika. Johannesburg : Voortrekkerpers.

FOURIE, D.C.G. 1973. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk as regs persoon in die Suid-Afrikaanse privaatreë. Potchefstroom. (Proefskrif (LLD) - PU vir CHO.)

GEREFORMEERDE KERKE IN SA 1964-1967. Handeling van verskillende sinodes.

GEREFORMEERDE KERKE IN SA 1980. Kerkorde van die GKSA. Potchefstroom : KJBF.

GKSA

kyk

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA

HOLDT, M. & VAN ROOYEN, J. 1982. Alle Baptiste nie charismatics nie. *Die Beeld*: Nov. 11.

HORTON, D. 1952. Congregationalism. A study in church polity. London : Independent Press.

JONKER, W.D. 1989. Die pluriformiteitsleer van A. Kuyper. *In die Skriflig*, 23(91):-23, Sept.

KLEYNHANS, E.P.J. 1985. Gereformeerde Kerkreg. Deel 3: Kerkverband en Kerkvergaderings. Pretoria : NGKB.

KÜNG, H. 1976. The church. London : Search Press.

KUYPER, A. 1884. Tractaat van de Reformatie der kerken. Amsterdam : Höveker.

KUYPER, A. s.j. Dictaten Dogmatiek. Deel IV. Locus de Ecclesia. Kampen : Kok.

KUYPER, A. 1904. De gemeene gratie III. Amsterdam : Höveker

- KUYPER, A. 1909. Encyclopaedie der heilige Godgeleerdheid. Deel III. Kampen : Kok.
- LOOTS, P.J. 1962. Pluralisme in die Suid-Afrikaanse kerk en staat. Kaapstad (Proefskrif (D.Th.) - UK.)
- MACPHERSON, J. s.a. Presbyterianism. Edinburgh : Clark.
- MAES, J.D.M. 1946. De Paus. Eenheid, algemeenheid, apostoliciteit. (In Bont D.G. & Pauwels, C.F. red. De Katholieke Kerk. Godsdienstleer en apologie. Deel III. Utrecht : Het Spectrum. p.545-608.)
- MILNER, B.C. 1970. Calvin's doctrine of the church. Brill : Leiden.
- MURRAY, A.H. 1976. Die post-St. Bartholomeusnaglitteratuur en die plurale tradisie in SA staatsinstellings en Protestantse kerke. *In die Skriflig*, 10(39):8-16.
- NAUTA, D. 1957. Browne, Robert. Christelike Encyclopedie II. Kampen : Kok.
- NAUTA, D. 1971. Verklaring van de Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Kampen : Kok.
- PHILIPS, G. 1946. Leergezag en onfeilbaarheid. Eenheid, algemeenheid, apostoliciteit. (In Bont, D.G. & Pauwels, C.F. red. De Katholieke Kerk. Godsdienstleer en apologie. Deel III. Utrecht : Het Spectrum. p. 609-680.)
- PIENAAR, G. 1986. Die regsposisie van die Gereformeerde Kerke in Suid- Afrika. Potchefstroom : KJBF.
- PIENAAR, G.J. 1982. Die gemeenregtelike regspersoon in die S.A. Privaatreg. Potchefstroom. (Proefskrif (LLD) - PU vir CHO.)
- PLÖCHL, W.M. 1958-1969. Geschichte des Kirchenrechts. Band III. Wenen : Herold.
- PLOMP, J. 1990. Kerk en recht. (In Van't Spijker, W. & Van Drimmelen, L.C. red. Inleiding tot de studie van Kerkrecht. Kampen : Kok. p. 32-41.)
- PONT, A.D. 1981. Die historiese agtergrond van ons Kerklike Reg. Pretoria : HAUM.
- RUTGERS, F.L. 1882. Het Kerkverband der Nederlandsche Gereformeerde Kerken, gelijk dat gekend wordt uit de handelingen van den Amsterdamschen Kerkeraad in den aanvang der 17e eeuw. Amsterdam.
- SENNEKER, J.C.F. 1972. ~~Smallinger's study of the Kerklike Reg. Potchefstroom : Potchefstroomse Hoër Skool.~~
- SPOELSTRA, B. 1967. Die gesag van meerdere kerkvergaderings. *In die Skriflig*, 1(3):23-34, Jun.
- SPOELSTRA, B. 1972. Kolonialisme en ons sendingkrisis in die vorige eeu. (In Floor, L. red. Die saailand is die wêreld. Hammanskraal : Teologiese Skool p.151-192.)
- SPOELSTRA, B. 1977. Die Calvinis se antwoord op meerderheidsregering in Suid-Afrika. Plaaslike vryheid en verantwoordelikheid met verwysing na die Reformatoriese kerkinrigting. Potchefstroom : ACB Kongres.
- SPOELSTRA, B. 1978. Calvin en die grense van die kerk. *In die Skriflig*, 12(45):3-12, Maart.
- SPOELSTRA, B. 1980. Die beginsel in Art. 39 KO. *In die Skriflig*, 14(55):20-37.
- SPOELSTRA, B. 1982. "Denominationalism" with reference tot the "three" Afrikaans 'churches'. (In Vorster, W.S. ed. Denominationalism - its sources and implications. Pretoria : Unisa. p. 13-33.)
- SPOELSTRA, B. 1986a. Het ons kerkwees in strukture gestol? *In die Skriflig*, 29(80):4-17, Des.
- SPOELSTRA, B. 1986b. Die kerklike appèl. (In Smit, C.J. red. In gehoorsaamheid. Opedra aan prof. G.P.L. van der Linde. Potchefstroom : Teologiese Publikasies. p. 97-114.)
- SPOELSTRA, B. 1988. Kerkeenheid en meerdere vergaderings. *In die Skriflig*, 22(85):37-51, Maart.
- SPOELSTRA, B. 1989a. Gereformeerde kerkreg en Kerkregering. 'n Handboek by die Kerkorde. Hammanskraal : Teologiese Skool.
- SPOELSTRA, B. 1989b. Secession and the Reformed (Dopper) Churches in South Africa. *In die Skriflig*, 23(92):60-80, Des.

- SPOELSTRA, B. 1989c. Presbiterianisme. ('n Voordrag voor die KHWSA Januarie 1989 te Potchefstroom.) Ongepubliseer.
- TOFFLER, A.L. 1975. Eco-Spasm Report. New York : Bantam Books.
- VAN AARDE, A.G. 1987. Gedagtes oor die begin van die kerk - 'n geskiedenis van versoenende verskeidenheid. *Hervormde Teologiese Studies*, 43(3):325-351, Sept.
- VAN AARDE, A.G. 1989. 'n Nuwe Testamentiese begroning van die kerk en eis om kerkeenhed vandag. *Hervormde Teologiese Studies*, 55(2):461-475, Jun.
- VAN DER LINDE, G.P.L. 1965. Die grondbeginsels van die presbiteriale kerkregeringstelsel. Potchefstroom : Pro Rege.
- VAN DER WATT, P.B. 1977. Gemeentes nogmaals gemeentes. Pretoria : NGB.
- VAN WYK, JH. 1988. Kerkeenhed. 'n Perspektief op die verhouding in die Gereformeerde Kerke in Suidelike Afrika. *In die Skriflig*, 22(85):16-32, Maart.
- VLIJM, J.M. 1981. Samen erfgename. Kiezen én delen. Een plurale gemeente. Kampen : Kok.
- WRK
kyk
- WERELDRAAD VAN KERKE. 1954. The Evaston report. The second assembly of the World Council of churches. London : SCM Press.

